

ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

В статті проаналізовано сучасний стан рекреаційно-туристичної галузі Тернопільської області та особливості її функціонально-компонентної структури. Охарактеризовано основні види рекреаційно-туристичної діяльності в області. Встановлено, що найперспективнішим районом розвитку рекреаційно-туристичної галузі є Придністер'я.

Ключові слова: функціонально-компонентна структура, рекреаційно-туристична галузь, лікувально-курортна рекреація, рекреаційно-туристичні ресурси.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Рекреаційно-туристичний потенціал Тернопільщини представлений багатими і різноманітними природними та історико-архітектурними ресурсами, які потребують раціонального і комплексного використання. Розвиток рекреації і туризму в області може стати важливим джерелом доходів до місцевого бюджету, а також чинником розширення сфери зайнятості, виконання програм по зменшенню безробіття. Проблемами, пов'язаними з розвитком рекреаційно-туристичної діяльності є розвиток туристичної інфраструктури, її модернізація, підвищення якості послуг, які надаються туристам і рекреантам, належний екологічний стан навколишнього середовища.

В умовах соціально-економічної кризи активніше використовуються місцеві природні та історико-культурні ресурси, архітектурні пам'ятки, зростає роль і значення нових видів туризму, зокрема екотуризму, агротуризму, що вносить певні зміни в структуру рекреаційно-туристичної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням рекреаційно-туристичних ресурсів Тернопільщини та їх використання для різних видів рекреаційно-туристичної діяльності займалися такі вчені: М.Чайковський, В.Радзівський, В.Воловик, Г.Денисик, та інші. В наукових публікаціях розглядаються окремі аспекти рекреаційного природокористування [2], подається аналіз та характеристика різних видів рекреаційно-туристичних ресурсів [3] та рекреаційних ландшафтів [1].

Формування цілей статті. Метою цієї роботи є аналіз і характеристика сучасної функціонально-компонентної структури рекреаційно-туристичної галузі Тернопільщини та з'ясування тенденцій її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Сучасну функціональну та компонентну структуру рекреаційно-туристичної галузі Тернопільщини визначають як природні так і соціально-економічні чинники. На жаль, в останні роки такі не-

гативні економічні явища як спад виробництва, безробіття, масова еміграція, падіння реальних доходів більшості громадян, гальмують розвиток туризму і рекреації, не сприяють освоєнню і використанню різних видів рекреаційно-туристичних ресурсів як на місцевому так і на регіональному рівнях. Спостерігається таким чином зростання стихійного відпочинку і оздоровлення, які не пов'язані з далекими виїздами і сприяють формуванню рекреаційно-туристичних територій в межах області чи сусідніх регіонів. Разом з тим слід зазначити, що певна кількість громадян з великими доходами надають перевагу високоякісним туристично-рекреаційним послугам за межами України, які пропонують туристичні фірми.

Основними функціональними видами рекреаційно-туристичної галузі Тернопільщини є лікувально-курортна рекреація, різні види туризму та відпочинок і оздоровлення.

Лікувально-курортна рекреація розвивається в районах концентрації природних рекреаційних ресурсів: бальнеологічних, кліматичних, лісових, водних та інших. Всього в області у 2011 р. нараховувалось 18 санаторно-курортних закладів та закладів відпочинку з них 10 санаторіїв, у тому числі 5 дитячих, 5 санаторіїв профілакторіїв 3 бази та інші заклади відпочинку. Ця цифра є незмінною впродовж більше як 15 років. Переважна більшість закладів відпочинку та оздоровлення мають сезонний характер роботи, оскільки в них відсутні системи опалення, каналізаційна мережа, а також гаряча вода. Побутові умови також, на жаль, часто не відповідають сучасним вимогам відпочиваючих.

Серед санаторно-курортних закладів лідерами за кількістю осіб, що в них відпочивали, були: санаторій "Медобори" с. Конопківка Тербовлянського району – понад три тисячі оздоровлених (19,9% від загальної кількості оздоровлених по області), санаторій "Веселка" с. Петриків Тернопільського району (відповідно 13,6%), санаторій "Барвінок" с. Мшанець

Зборівського району (13,2%).

Лідером по “навантаженості” відпочиваючими був Зборівський район, де в 2010/11 рр. на кожних 100 постійних мешканців припадало майже 7 відпочиваючих, на другому місці – Тербовлянський район (6 відпочиваючих), на третьому-четвертому місцях були відповідно Заліщицький, Гусятинський, Тернопільський райони (по 2-3 відпочиваючих).

Разом з тим за останні 10 років кількість ліжок (місць) у санаторно-курортних і оздоровчих закладах майже не змінилась (2467 місць у 2000 р., 2230 місць у 2010 р., 2408 – у 2011 р.). Суттєво зменшилась загальна кількість оздоровлених осіб. Так, якщо у 2000 і 2005 рр. вона становила відповідно 20163 і 20842 особи, то у 2011 – 15908 осіб.

Упродовж останніх років в області спостерігається зниження кількості громадян, які надавали перевагу організованому оздоровленню та відпочинку. Таку динаміку можна пояснити найперше зниженням рівня життя громадян, високими цінами на путівки в заклади санаторно-курортного типу, а також значно вищим рівнем і доступністю курортно-оздоровчих послуг для певної частини населення за кордоном.

Серед оздоровлених у 2010-11 рр. 78 осіб (0,5%) – іноземні громадяни, в порівнянні з попереднім роком їх кількість збільшилась у 1,4 рази. Як і в попередні роки, гостями нашої

області були громадяни держав, що утворилися з колишнього СРСР. А також слід відмітити, що 14 громадян Німеччини, 5 – Польщі, 4 – Італії, 2 – Саудівської Аравії, 1 – Фінляндії обрали для відпочинку саме Тернопільську область.

На фоні загальної тенденції до зменшення кількості оздоровлених дітей (рис. 1.) спостерігається зростання кількості дітей, які були оздоровлені в дитячих санаторіях (2005 р. – 3754 особи, 2011 р. – 4526 осіб).

В області впродовж останніх трьох років системою організованого оздоровлення та відпочинку було охоплено щорічно в середньому 39,1 тис. дітей.

У 2011 р. у санаторно-курортних закладах відпочивали та оздоровлювались 8,7 тис. дітей віком 0-17 років, що на 23,3% більше в порівнянні з 2010 р.

Із загальної кількості 7,7 тис. дітей були оздоровлені протягом тривалого часу. Серед них 38,2% – діти нашої області та 61,8% – діти з інших областей України, які відпочивали та оздоровлювались у санаторно-курортних закладах нашої області.

У дитячих санаторіях у 2011 р. оздоровились 4,5 тис. дітей віком 0-17 років, що в 1,7 рази більше, ніж у 2010 р. В обласному дитячому санаторію для хворих на туберкульоз упродовж 2010/11р. оздоровилось 346 дітей.

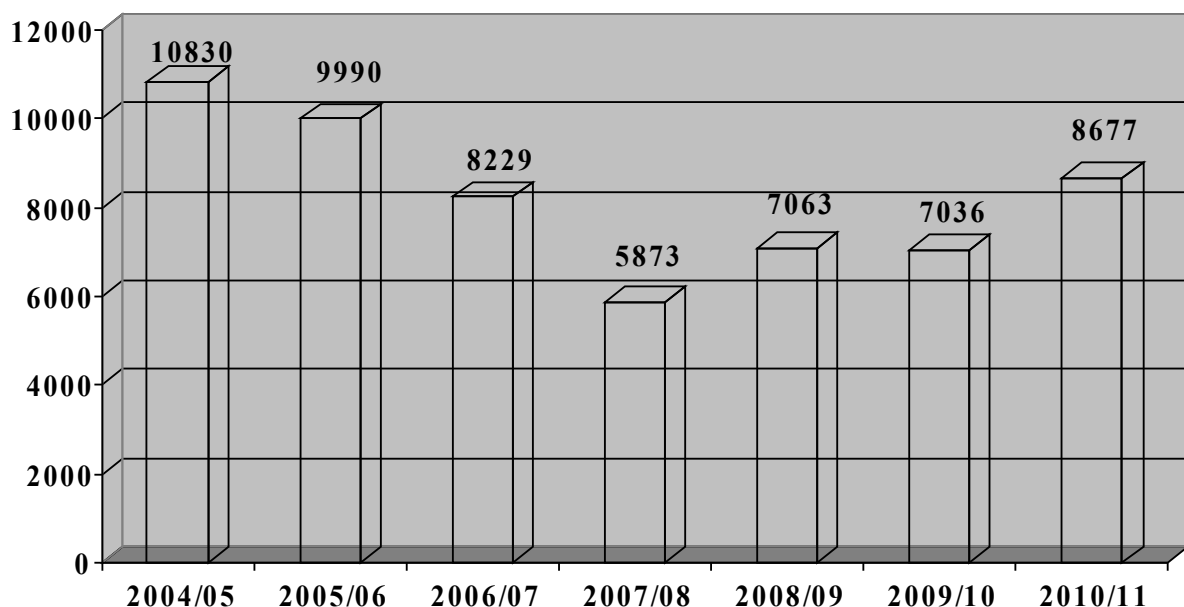

Рис. 1. Динаміка оздоровлених дітей віком 0–17 років, у санаторно-курортних і оздоровчих закладах впродовж 2005-2011 рр. (осіб)

Крім того, в санаторно-курортних закладах

інших областей України впродовж 2010-2011

рр. оздоровились і відпочили 14,1 тис. дітей нашої області віком 0-17 років, у т.ч. 5,4 тис. осіб – за літній період.

Оздоровлення та відпочинок школярів у літній період 2011 р. здійснювали 424 дитячі заклади оздоровлення та відпочинку. Найбільша кількість (404) серед дитячих закладів оздоровлення та відпочинку це пришкільні табори з денним перебуванням, які функціонують в усіх районах області. На території області працювали 7 позаміських закладів оздоровлення та 4 позаміські заклади відпочинку, 6 таборів праці та відпочинку, 3 наметові містечка. Майже 90% дитячих оздоровчих закладів розміщуються в пристосованих, а не спеціальних приміщеннях, що впливає на якість надання послуг.

В літній період 2011 р. в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку, організованих в області, відпочили та оздоровились 28,9 тис. дітей (на 21,4% більше, ніж влітку 2010р.), і

найбільше із них (24,3 тис. або 84,0%) – у пришкільних таборах із денним перебуванням.

Серед загальної кількості дітей, які відпочили та оздоровились, 28,6 тис. (99,0%) – діти нашої області та 0,3 тис. (1,0%) – діти з інших областей України, які перебували в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку (таборах) на Тернопільщині.

Для Тернопільщини, як депресивного регіону, розвиток туристичної галузі є важливим чинником економічного зростання, збільшення надходжень до бюджету. Розвиток туризму в області визначають природні, історико-архітектурні, етнографічні, та подійні ресурси. Найбільшою популярністю серед мешканців області, а також інших регіонів України користуються такі види туризму як релігійний, водний, пізнавальний, спелеотуризм. Останніми роками в області розвивається сільський зелений туризм, фестивальний.

Таблиця 1

Функціонально-компонентна структура рекреаційно-туристичної галузі Тернопільської області

Функціональні види рекреаційної діяльності	Тис. осіб			
	1995	2000	2005	2011
Лікувально-оздоровча рекреація	21143	20163	19794	15906
Санаторії	9017	16329	14689	11132
Дитячі санаторії	1749	2900	3601	4526
Санаторії-профілакторії	9875	3228	3705	2979
Бази та інші заклади відпочинку	-	606	1400	1795
Туризм і пізнавальна рекреація	-	24343	36798	19949
Екскурсійна діяльність		10238	21367	13719

Внутрішнім туризмом (у 2011 р.) було охоплено 13,4 тис. осіб або 67,1% загальної кількості туристів, що на 20,5% менше, ніж у 2009 р. Найчастіше внутрішніми маршрутами користуються діти та молодь області – відповідно 6,9 тис. осіб (51,9%) та 2,1 тис. осіб (15,9%).

Загальна кількість туристів в області за 2011 рік становила 19919 осіб, що майже в 2 рази менше в порівнянні з 2005 роком.

Відзначимо, що в останні роки в області набула розвитку практика виїзду мешканців за кордон із метою відпочинку, паломництва, екскурсій, оздоровлення тощо. За короткий період була створена мережа невеликих бюро подорожей та екскурсій, туристичних фірм, які надають відповідні послуги. Ці організації – це переважно приватні малі підприємства або товариства з обмеженою відповідальністю, а також комунальне підприємство "Тернопільський обласний інформаційно-туристичний краєзнавчий центр", приватні малі підприємства "Алім-тур", "Аура плюс", "Вікторія тур", "Західно-Українська туристична компанія "Тіс-

тур", "Оксамит-КЛ", "Прем'єр-тур", "Тернопіль-тревел", Тернопільське обласне закрите акціонерне товариство по туризму та екскурсіях "Тернопільтурист", та інші підприємства.

Більшість туристів, які виїжджають за кордон пов'язують свої поїздки з шопінгом. Шоптури і бізнес-тури можна вважати окремими видами комерційного туризму, які сприяють налагодженню ділових стосунків між фізичними та юридичними особами. Традиційними для мешканців нашої області є такі тури до країн-сусідів.

Кількість громадян області, які виїжджали за кордон, скориставшись послугами туристичних організацій у 2010 р., становила 6,0 тис. осіб, що на 4,0% більше, ніж у 2009 р. Більшість із них (5,8 тис. або 96,0%) виїжджали на відпочинок. Мешканці нашої області відвідали тридцять шість країн світу. Найбільшою популярністю користувалися Туреччина (1983 особи), Єгипет (1671 особа) та Польща (749 осіб). Серед громадян області, що подорожували за кордон, 1040 осіб (17,2%) – діти до

18 років та 974 особи (16,1%) – молодь від 18 до 28 років.

Серед іноземців (521 особа), які відвідали нашу область у 2010 р., переважали громадяни Польщі (89,3%). Кількість іноземних громадян із Сполучених Штатів Америки склала 4,2%, Боснії і Герцеговини – 3,1%, Австралії – 1,7%, Нідерландів – 1,5%, Об'єднаних Арабських Еміратів – 0,2%.

У функціонально-компонентній структурі рекреаційно-туристичної галузі Тернопільської області можна виділити ще один вид туризму, який розвивається успішно в останні роки – це пізнавальний. Основою пізнавального туризму є екскурсії. У 2010р. за допомогою туристичних організацій області їх здійснили 13,7 тис. осіб, що на 14,5% менше в порівнянні з 2009 р. Більшість екскурсантів (74,7%) – діти та молодь.

В області за останні п'ять років спостерігається значне зменшення кількості екскурсантів. – 21,4 тис. осіб (2005 р.) і відповідно 13,7 тис. осіб у 2010 році. Тому перед працівниками галузі, приватними структурами туристичного профілю стоїть важливе завдання з активного використання наявних природних, історико-архітектурних, етнографічних та інших рекреаційно-туристичних ресурсів краю.

Найчастіше об'єктами пізнавального туризму в області є природо-заповідні об'єкти: природний заповідник "Медобори", Гермаківський та Хоростківський дендропарки, геологічні та геоморфологічні, гідрологічні, ботанічні пам'ятки, що є заповідними.

Свідками історичного минулого краю є історико-архітектурні пам'ятки – руїни Микулинського, Бучацького, Язлівецького та інших замків і фортець, древні храми тощо.

Тернопільщина багата на подійні ресурси, які є в таких місцях як Збараж, Терехівля, Вишівець, Бучач та інші.

Ефективне використання природно-рекреа-

ційних та історико-культурних ресурсів області є важливим напрямком не тільки збалансованого розвитку рекреаційно-туристичної галузі, а й стратегічним напрямом вирішення соціально-економічних проблем даної території.

Однією із найперспективніших територій Тернопільщини щодо розвитку рекреаційно-туристичної галузі є Придністер'я, яке має вигідне географічне розташування і унікальний туристично-рекреаційний потенціал. Тому, крім запроєктованого туристично-відпочинкового центру готельного типу в с. Устечко Заліщицького району, варто також розглянути питання будівництва або перепрофілювання в цьому ж районі наявних оздоровчих закладів в заклади санаторно-курортного типу, адже ще за часів панської Польщі м. Заліщики було відомим кліматичним курортом, де оздоровлювалося багато іноземних громадян.

Важливим завданням є також проведення обліку та оцінки наявних рекреаційно-туристичних ресурсів з метою визначення рекреаційно-туристичного потенціалу та комплексного його використання.

Одним із перспективних видів туризму на території області є екологічний. В сучасних умовах на світовому туристичному ринку цей вид туризму активно розвивається. Об'єктом такого туризму часто стають незмінені або слабо змінені ландшафти. Тому об'єкти ПЗФ, під якими в області знаходяться 8,87% території є саме тими територіями, де він може розвиватись.

Вирішити ці завдання можна розробивши чітку концепцію розвитку туризму і рекреації в області, в якій буде визначено основні види рекреаційно-туристичної діяльності з врахуванням територіальних відмінностей РТП (рекреаційно-туристичного потенціалу), історичних та етнографічних особливостей, інфраструктури.

Література:

1. Денисюк Г.І. Рекреаційні ландшафти Поділля / Г.І.Денисюк, В.М.Воловик. – Вінниця, ПП "Едельвейс і К", 2009. – 206 с.
2. Кілінська К. Й. Еколого-прогнозна оцінка природно-господарської різноманітності Карпато-Подільського регіону України. /К.Й.Кілінська – Чернівці: Рута, 2007. – 492 с.
3. Питуляк М.Р. Сучасний стан та оптимізація рекреаційних функцій ландшафтно-рекреаційних областей і районів Тернопільщини. /М.Р.Питуляк. – Український географічний журнал № 3, 1999. – С.38-43
4. Статистичний збірник "Санаторно-курортне лікування організований відпочинок та туризм в області за 2010 рік". – Тернопіль: Головне управління статистики в Тернопільській області.
5. Царик Л. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки та аналізу (на прикладі Тернопільської області). / Л.П.Царик, Г.В.Чернюк – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – 188 с.

Резюме:

Питуляк М.Р., Питуляк Н.В. ФУНКЦИОНАЛЬНО-КОМПОНЕНТНАЯ СТРУКТУРА РЕКРЕАЦИОННО-ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье проанализировано современное состояние рекреационно-туристической отрасли Тернопольской

области и особенности ее функционально-компонентной структуры. Также охарактеризовано основные виды рекреационно-туристической деятельности в области. Установлено, что самым перспективным районом развития рекреационно-туристической отрасли есть Приднестровье.

В функционально-компонентной структуре рекреационно-туристической отрасли можно выделить такой вид туризма, который успешно развивается в последнее время – это познавательный. Эффективное использование природно-рекреационных и историко-культурных ресурсов области является важным направлением сбалансированного развития рекреационно-туристической отрасли. Основанием определения рекреационно-туристического потенциала и комплексного его использования есть проведение учета и оценки рекреационно-туристических ресурсов.

Рекреационно-туристический потенциал Тернопольщины представлен богатыми и разнообразными природными и историко-архитектурными ресурсами, которые нуждаются в рациональном и комплексном использовании. Развитие рекреации и туризма в области может стать важным источником доходов в местный бюджет, а также фактором расширения сферы занятости, выполнение программ по уменьшению безработицы. Проблемными, связанными с развитием рекреационно-туристической деятельности является развитие туристической инфраструктуры, ее модернизация, повышение качества услуг, предоставляемых туристам и рекреантам, надлежащее экологическое состояние окружающей среды. В условиях социально-экономического кризиса активно используются местные природные и историко-культурные ресурсы, архитектурные памятники, возрастает роль и значение новых видов туризма, в частности экотуризма, агротуризма, что вносит определенные изменения в структуру рекреационно-туристической отрасли.

Ключевые слова: функционально-компонентная структура, рекреационно-туристическая отрасль, лечебно-курортная рекреация, рекреационно-туристические ресурсы.

Summary:

M. R. Pytuliak, M. V. Pytuliak, THE FUNCTIONAL AND COMPONENT STRUCTURE OF THE RECREATIONAL TOURISM BRANCH IN TERNOPIIL REGION.

The present situation of the recreational tourism branch in Ternopil region and peculiarities of its functional and component structure are analyzed in the article. The main aspects of recreation and tourism activity in the region are characterized. It was defined that, the most advanced region in development of the recreational tourism branch is Prydnisterya region.

In the functional and component structure of recreational tourism in Ternopil region we can also define such type of tourism as educational. It was successfully developed for the last few years.

Effective usage of natural recreational and historical cultural resources is an important tendency of well-balanced development of the branch of tourism and recreation in the region. The essential task is to provide a register and estimate the present recreation and tourism resources with the aim to define the recreation and tourism potential and the role of its complex usage. One of the most advanced types of tourism in the region is an ecological tourism. The objects of the ecological tourism usually are unmodified or lightly modified landscapes.

Recreation and tourism potential presented Ternopil rich and diverse natural, historical and architectural resources that require rational and integrated use. The development of recreation and tourism in the region may be an important source of income for the local budget and factor expansion of employment, implementation of programs to reduce unemployment. Problems associated with the development of recreation and tourism activities is the development of tourism infrastructure, its modernization, improving the quality of services provided to visitors and tourists, the proper ecological environment. In terms of socio-economic crisis being used and historical local natural and cultural resources, architectural monuments, the role and importance of new forms of tourism, including ecotourism, agro-tourism, which brings some changes to the structure of the recreation and tourism industry.

Key words: functional and component structure, recreational and tourism branch, recreation and health resort treatment, recreation and tourism resources